

Aan de Voorzitter van de
Y Kamer der Staten-Generaal
Binnenhof Y
Den Haag

**Directie Duurzame
Economische Ontwikkeling**
Bezuidenhoutseweg 67
2594 AC Den Haag
Postbus 20061
Nederland
www.minbuza.nl

Contactpersoon
Johan Veul

T +31 70 348 5349
F +31 70 348 5956
johan.veul@minbuza.nl

Datum 4 november 2011
Betreft Ontwikkeling door duurzaam ondernemen

Onze Referentie
DDE-436/2011

Bijlage(n)
5

Geachte voorzitter,

Hierbij ontvangt u, mede namens de minister en staatssecretaris van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie, de in de AO's over het WRR-rapport (17 mei en 1 juni 2011) en de Focusbrief OS (16, 21 en 28 juni 2011) toegezegde brief over ontwikkeling van de private sector in ontwikkelingslanden. Ik geef hierin aan hoe in samenwerking met het bedrijfsleven en ander partijen lokale economieën worden ontwikkeld. Met deze brief reageer ik tevens op het 16 september jl. verschenen SER-advies 'Ontwikkeling door duurzaam ondernemen', de tijdens genoemde AO's aangenomen moties Dijkers (32605 nr. 11, 27 en 28) en Ferrier (32605 nr. 7 en 45) en de tijdens het Wetgevingsoverleg van 6 december 2010 aangenomen motie Ferrier (32500V nr. 36).

Samenvatting

Het private sector ontwikkelingsbeleid is gebaseerd op de algemeen geaccepteerde overtuiging dat inclusieve economische groei een krachtig middel is om duurzaam armoede te verminderen in ontwikkelingslanden. Groei schept banen en daarmee een grotere vraag naar arbeid: het belangrijkste kapitaal dat arme mensen in overvloed bezitten. Groei stelt ontwikkelingslanden in staat hun problemen zelf op te lossen. Daarvoor is een sterke private sector nodig. Bij de uitwerking van de vier thematische speerpunten van het ontwikkelingsbeleid bevordert het kabinet daarom een goed ondernemingsklimaat en investeert het in samenwerking met het bedrijfsleven.

Economische groei begint bij de bevordering van een goed ondernemingsklimaat, het scheppen van de randvoorwaarden waaronder het bedrijfsleven als motor voor groei en werkgelegenheid kan functioneren. De inzet hierop wordt geïntensiveerd. Zo wordt er onder andere meer geïnvesteerd in een betere financiële dienstverlening voor burgers en bedrijven in ontwikkelingslanden. Gegeven het belang van betrouwbare infrastructuur voor economische ontwikkeling wordt ook het jaarlijkse toewijzingsbudget van ORIO verhoogd: van EUR 140 mln naar EUR 180 mln. Het ORIO-programma wordt bovendien op een aantal punten aangepast, zoals geadviseerd door de SER.

Lokale en internationale ondernemers kunnen vervolgens de kansen benutten die een verbeterd ondernemingsklimaat biedt. Het beleid richt zich in het bijzonder op kleine ondernemers en boeren die niet automatisch toegang tot land, financiële diensten, kennis en markten hebben. Daarbij wordt steeds meer in partnerschap gewerkt met het bedrijfsleven. Niet alleen omdat zij het beste zicht hebben op de belemmeringen in het lokale ondernemingsklimaat, maar ook omdat zij over

kennis en kunde beschikken voor oplossingen op het terrein van de vier thematische speerpunten in het nieuwe beleid voor ontwikkelingssamenwerking. Met name op het terrein van de topsectoren agrofood, tuinbouw en water hebben Nederlandse bedrijven duidelijk toegevoegde waarde bij de oplossing van problemen in ontwikkelingslanden. Er wordt de komende 5 jaar EUR 250 mln beschikbaar gesteld voor nieuwe publiek-private partnerschappen op deze thema's. Een aantal succesvolle bestaande partnerschappen wordt opgeschaald.

Ontwikkeling van bedrijvigheid kan naast positieve ook negatieve effecten hebben, zoals aantasting van het milieu of uitbuiting van arbeiders. Om de negatieve effecten te minimaliseren en de positieve zo groot mogelijk te laten zijn dienen naast de economische ook de sociale en ecologische belangen gewogen te worden. Het is daarom terecht dat de SER stelt dat bedrijven de principes van internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO) in acht moeten nemen. Conform het SER-advies wordt naleving van de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen (2011) een voorwaarde voor samenwerking en toekenning van ontwikkelingsgelden. Er wordt ondersteuning geboden aan bedrijven die hun IMVO-beleid willen versterken.

Uitgaand van de lokale vraag wordt in de 15 partnerlanden ingezet op publiek-private samenwerking tussen Nederland en de partnerlanden, met focus op de thematische speerpunten. Ambassades worden beter geëquipeerd om een spilfunctie te vervullen in deze bilaterale samenwerkingsverbanden, met name op het gebied van water en voedselzekerheid. Hoewel de focus zich richt op de 15 partnerlanden, blijft inzet van centrale instrumenten voor private sectorontwikkeling mogelijk in een groter aantal landen. Dit sluit aan bij het advies van de SER om het bedrijfslevenprogramma niet te beperken tot een landenlijst.

Private sectorontwikkeling richt zich dus op bevordering van een goed ondernemingsklimaat, stimulering van bedrijvigheid in ontwikkelingslanden en promotie en naleving van IMVO. Bovendien wordt ingezet op versterking van de sociale partners en de sociale dialoog, als bijdrage aan het zelforganiserend vermogen en daarmee aan zelfredzaamheid van ontwikkelingslanden.

Het SER advies sluit aan bij de regeringsagenda en de internationale ontwikkelingsagenda

De Basisbrief Ontwikkelingssamenwerking van november 2010 noemt twee uitgangspunten van het beleid. Enerzijds een toenemende oriëntatie op mondiale vraagstukken, anderzijds een gerichte aanpak van landenspecifieke belemmeringen voor duurzame groei en zelfredzaamheid. Het eerste punt is uitgewerkt in de brief "De ontwikkelingsdimensie van prioritaire internationale publieke goederen (IPG's); een praktische agenda" die dezer dagen aan de Kamer wordt toegezonden. Het tweede punt (duurzame groei en zelfredzaamheid) wordt uitgewerkt in voorliggende brief.

Het belang van economische groei voor armoedevermindering staat buiten kijf. Dit blijkt uit diverse studies (o.a. *World Development Report 2005*, *Growth Report 2008* en WRR rapport 2010). De private sector is de belangrijkste motor voor economische groei, levert de grootste bijdrage aan het bruto nationaal inkomen en zorgt voor werkgelegenheid. Het hebben van een baan, al dan niet in de formele sector, is voor de meeste mensen de belangrijkste bron van inkomen en ook de manier om structureel uit de armoede te geraken.

De SER hanteert deze conclusie als een van de leidende principes in haar advies 'Ontwikkeling door duurzaam ondernemen' en ook in het regeringsbeleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking staat dit centraal. Investeren in duurzame

groei stelt ontwikkelingslanden in staat hun problemen zelf op te lossen en minder afhankelijk te worden van hulp. Daarvoor is een sterke private sector in ontwikkelingslanden nodig; het internationaal actieve bedrijfsleven kan behulpzaam zijn. Bij de uitwerking van de vier speerpunten van het ontwikkelingsbeleid (voedselzekerheid, water, veiligheid en rechtsorde, en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten) bevordert het kabinet daarom een goed ondernemingsklimaat.

De SER onderstreept het belang van de private sector bij de bevordering van duurzame economische groei. Het gaat bij duurzame groei om een ontwikkeling waarin economische, sociale en ecologische belangen op een evenwichtige manier worden afgewogen (*people, planet, profit*). Volgens de SER moet de groei resulteren in productieve werkgelegenheid met fatsoenlijke banen (volwaardig werk) waardoor een leefbaar inkomen kan worden verdiend, een basis sociale zekerheid tot stand kan komen en de armoede overstegen kan worden. Een leefbaar loon bevordert de zelfredzaamheid omdat het de inwoners van ontwikkelingslanden in staat stelt de sociale voorzieningen, zoals drinkwater, gezondheidszorg en onderwijs, zelf te betalen. De regering herkent zich in deze definitie van duurzame groei, de verwijzing naar de *Decent Work* Agenda van de ILO en de door de SER geadviseerde aansluiting bij deze agenda.

Duurzame economische groei staat ook centraal in de internationale ontwikkelingsagenda van de G-20 en de multilaterale ontwikkelingsbanken. Geïnspireerd door de ervaringen in veel (voormalige) ontwikkelingslanden die dankzij snelle en hoge economische ontwikkeling spectaculaire vooruitgang op de meeste MDGs hebben laten zien. Hoewel groei op zich niet automatisch leidt tot vooruitgang bij het behalen van de MDG's, is het wel een noodzakelijke voorwaarde voor zelfredzaamheid. Bij de Rio+20 bijeenkomst van de VN, in juni 2012, zal eveneens worden ingezet op groei, maar dan wel op 'groene groei'. Door bewust te kiezen voor bepaalde typen economische activiteiten, en de invulling daarvan, is groei mogelijk die duurzaam is. Dit sluit aan bij de moties Ferrier (32500V nr. 36 en 32605 nr. 45) over duurzaamheid als dwarsdoorsnijdend thema bij economische ontwikkeling. Zowel richting Rio+20 als ook bij andere VN-bijeenkomsten, wordt het bedrijfsleven steeds meer als een belangrijke partner gezien. Op de komende OESO *High Level Forum on Aid Effectiveness* in Busan in november staat de samenwerking met het bedrijfsleven, mede dankzij de Nederlandse inzet, voor het eerst prominent op de agenda.

De intensieve samenwerking tussen bedrijven, overheid, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen in Nederland op het gebied van ontwikkelings samenwerking, maakt dat Nederland internationaal een koplopersrol vervult op het gebied van publiek private samenwerking. Dat sluit goed aan bij de grote mondiale problemen als klimaat, voedselschaarste en financiële instabiliteit, die steeds meer om een publiek private oplossing vragen.

Ontwikkelingssamenwerking zal daarin steeds meer een katalyserende rol vervullen om publieke en private partijen bij elkaar te brengen en privaat kapitaal te mobiliseren.

Duurzame groei begint bij de verbetering van het ondernemingsklimaat

Met de SER is de regering van mening dat duurzame groei en economische verzelfstandiging beginnen bij de bevordering van een goed ondernemingsklimaat: de randvoorwaarden waaronder het lokale bedrijfsleven in ontwikkelingslanden als motor voor duurzame groei en volwaardige werkgelegenheid kan functioneren. Met gerichte interventies zal conform de motie Dijkers (32605 nr. 28) ook de toegang tot krediet, kennis, land, enz. van kleine boeren en micro-ondernemers en MKB-ers uit de informele sector worden

vergroot. Toegang tot de formele sector is daarbij een belangrijk doel vanwege de grotere rechtszekerheid en –bescherming die dat in potentie biedt.

In lijn met organisaties als de Wereldbank erkent Nederland vijf pijlers van een goed ondernemingsklimaat. Het gaat dan om:

- 1. Wet- en regelgeving:** Verbetering van de rechtszekerheid met name ook op het gebied van landrechten, hervorming van procedures voor ondernemers, een effectief en transparant belastingstelsel, actieve bestrijding van corruptie en bevordering van transparantie in aanbestedingsprocedures.
Resultaatsindicator: Verbeterde scores op de indicatoren van de *Doing Business index* en de *Corruption Perception index*.
- 2. Infrastructuurontwikkeling:** Aanleg/renovatie en onderhoud van betrouwbare fysieke en technologische infrastructuur (wegen, energie, water, telecommunicatie, etc.) die nodig is om efficiënt te kunnen produceren en handelen.
Resultaatsindicator: Toename van het gebruik van infrastructurele voorzieningen.
- 3. Financiële sector ontwikkeling:** Verbeteren van de toegang tot een breed en vraaggericht pakket aan financiële diensten, zoals krediet, verzekeringen en spaarrekeningen. De focus zal hierbij liggen op het MKB en op rurale financiële diensten.
Resultaatsindicator: Toename van aantal klanten dat gebruik maakt van financiële diensten.
- 4. Kennis en kunde:** Opbouw van kennis en capaciteit bij bedrijven, economische actoren als werkgevers- en producentenorganisaties, (beroeps)onderwijs- en onderzoeksinstituten, belastingdiensten en vakbonden over ondernemerschap en ondernemingsklimaat.
Resultaatsindicatoren: (a) Toename beschikbaarheid van gekwalificeerd personeel, (b) Toename van aantal bedrijven en productiviteit van bedrijven, (c) Toename van overheidsinkomsten in ontwikkelingslanden via belastingafdracht en (d) Toename sociale dialoog in ontwikkelingslanden.
- 5. Markttoegang en marktontwikkeling:** Verbetering van toegang van bedrijven in ontwikkelingslanden tot nationale, regionale en internationale markten. Opbouw van aanbodscapaciteit, handelscapaciteit (o.a. voldoen aan productnormen, oorsprongsregels, versnelling douaneafhandeling) en opbouw van marktinstuties.
Resultaatsindicator: Toename van binnenlandse, regionale en internationale handel.

Ondernemingsklimaat Rwanda

Het ondernemingsklimaat in Rwanda is de afgelopen jaren aanzienlijk verbeterd. De Nederlandse ambassade heeft zich, samen met andere donoren, onder meer ingezet voor het vereenvoudigen van de registratie van eigendom, dat van belang is als onderpand bij het verkrijgen van een lening. Dit proces is teruggebracht van een jaar in 2005 tot twee maanden in 2010 en de kosten zijn verlaagd van 9,8% naar 0,4% van de waarde van het eigendom. In 2009 werd een nieuwe wet aangenomen die investeerders meer zekerheden biedt. Het verbeterde ondernemingsklimaat heeft geleid tot een verdubbeling van binnenlandse investeringen in 2010. Op de *Doing Business*-ranglijst is Rwanda gestegen van plaats 150 in 2007 naar plaats 58 in 2010.

Bron: Resultatenrapport 2009-2010 Nederlandse ambassade Rwanda

De inzet op verbetering van het ondernemingsklimaat dient landenspecifiek ingevuld te worden. De behoeften variëren immers per land. In fragiele staten speelt conflictpreventie bijvoorbeeld een belangrijke rol, omdat instabiliteit bedrijven weerhoudt tot het doen van investeringen. In die landen zal de focus vooral liggen op de kleine, informele bedrijven, omdat er nauwelijks grotere, formele bedrijven zijn. In de 'brede relatie- en transitielanden' zal de focus

bijvoorbeeld meer liggen op het vergroten van transparantie van het bestuur en indicatoren van de *Doing Business* index.

Inzet op verbetering ondernemingsklimaat wordt geïntensiveerd

Zoals aangegeven in de Focusbrief en zoals geadviseerd door de SER, zal de toegenomen aandacht voor private sectorontwikkeling ook financieel zijn weerslag krijgen in de begroting de komende jaren. Ondanks de forse bezuinigingen zal het totale ODA-budget voor private sectorontwikkeling (begrotingsartikel 4.3) toenemen van EUR 335 mln in 2011 tot EUR 434 mln in 2015.

Geraamde uitgaven mln Euro	Bilateraal via posten	Wet- en regelgeving	Infra-structuur	Financiële sector	Kennis en kunde	Markttoegang markt-ontwikkeling	Dwarsdoorsnijdend (MVO en PPP's)	Totaal
2011	53	12	106	31	74	51	8	335
2015	35 ¹	10	141	45	133	47	23	434

De intensivering op het nieuwe begrotingsartikel 4.3 (private sectorontwikkeling) wordt gerealiseerd door succesvolle bestaande programma's te continueren en nieuwe programma's te starten, zoals de SER ook vraagt.

Bilateraal: In de 15 gekozen partnerlanden zal de inzet op private sectorontwikkeling en verbetering van het ondernemingsklimaat worden geïntensiveerd, vooral waar dit bijdraagt aan de speerpunten voedselzekerheid en water. Deze intensivering zal vorm krijgen in grotere gedelegeerde budgetten en versterking van de capaciteit van de ambassades.

Multilateraal: Door Nederland ondersteunde multilaterale instellingen als IFC en multidonorfondsen als de *Investment Climate Facility for Africa* (ICF), *East Africa Trade Mark*, *African Enterprise Challenge Fund* (AECF) en de *Private Infrastructure Development Group* (PIDG; best gescoord in de multilaterale review van de UK) dragen in belangrijke mate bij aan de verbetering van het ondernemingsklimaat. Om corruptie te bestrijden bevordert Nederland de wereldwijde implementatie van UNCAC (*United Nations Convention Against Corruption*) en is partij bij de *OECD Convention on Foreign Bribery*.

Bedrijfsleven kanaal: Tot slot worden de uitvoerders van de verschillende bedrijfsleven instrumenten en daarbij betrokken bedrijven en instellingen

ICT toegang in Oost Afrika

ICT vervult een sleutelrol bij economische ontwikkeling. De kosten van ondernemen gaan omlaag en handel wordt bevorderd doordat marktinformatie toegankelijk wordt. Door ontbrekende ICT infrastructuur loopt sub-Sahara Afrika achter op deze ontwikkelingen. Het Seacom Oost Afrika kabelproject wil hier verandering in brengen. Een glasvezelkabel langs de Oost Afrikaanse kust sluit Zuid Afrika, Mozambique, Madagaskar, Ethiopië, Tanzania, Uganda en Kenia aan op het netwerk van Europa en India. Het *Emerging Africa Investment Fund* van PIDG en het *Infrastructure Development Fund* van FMO, beide gefinancierd met Nederlands ontwikkelingsgeld, investeren ieder rond EUR 35 mln in dit project. Hiermee zullen de kosten van internetgebruik dalen en de toegang toenemen, ook voor armere delen van de bevolking. Boeren krijgen toegang tot marktprijsinformatie over hun producten, studenten tot belangrijke informatie voor hun opleiding. Overheden profiteren van inkomsten die voortkomen uit gestegen telecomgebruik.

Bron: www.pidg.org

¹ De daling van geraamde bilaterale uitgaven via de posten wordt veroorzaakt doordat het aantal partnerlanden wordt teruggebracht van 33 naar 15 en door de begrotingstechnische 'overheveling' van artikel 4.3 (private sectorontwikkeling) naar het nieuwe begrotingsartikel 4.1 (voedselzekerheid). Onder dit nieuwe artikel 4.1 zijn de bilaterale uitgaven via de posten in 2015 op EUR 170 mln geraamd.

gestimuleerd om samen te werken aan oplossingen voor door hen ervaren problemen bij het investeren in een ontwikkelingsland.

Directie Duurzame
Economische Ontwikkeling

Onze Referentie
DDE-436/2011

De uitgaven voor private sectorontwikkeling in ontwikkelingslanden beperken zich niet tot begrotingsartikel 4.3. Naast haar intrinsieke bijdrage aan economische ontwikkeling levert private sectorontwikkeling immers ook een bijdrage aan de thematische speerpunten van het ontwikkelingsbeleid. Dit betreft dan met name voedselzekerheid, water en veiligheid. De uitwerking van het voedselzekerheidsbeleid is recent per kamerbrief aan u aangeboden. Daarin werd aangegeven dat het budget voor voedselzekerheid zal groeien van EUR 160 mln in 2011 tot EUR 435 mln in 2015. Een derde deel hiervan is bestemd voor verbetering van het ondernemingsklimaat en marktwerking op het gebied van voedselzekerheid.

Daarnaast richten door Nederland ondersteunde multilaterale instellingen als de Wereldbank, ILO, VN en regionale ontwikkelingsbanken zich steeds sterker op de verbetering van het ondernemingsklimaat. Dit omvat ook door de raad genoemde aspecten als rechtszekerheid, een veilig investeringsklimaat, een adequaat belastingstelsel, effectief arbeidsmarktbeleid en voldoende arbeidsinspectie. De uitgaven hieraan staan ook op andere begrotingsartikelen dan artikel 4.3. Ook maatschappelijke organisaties richten zich steeds meer op private sectorontwikkeling, met name op het versterken van gemarginaliseerde groepen bij het verkrijgen van toegang tot kapitaal, kennis, land en markten. Nederlandse organisaties als SNV, Cordaid, ICCO, OXFAM-NOVIB, SPARK en Bid Network hebben internationaal een uitstekende naam vanwege hun vernieuwende aanpak bij de opbouw van lokale capaciteit voor private sectorontwikkeling.

Al met al zullen de uitgaven voor private sectorontwikkeling en economische groei, inclusief de toerekeningen, rond de 20-25% van de totale ODA-begroting beslaan.

Duurzame groei vereist ook inzet van het (Nederlandse) bedrijfsleven

Een verbeterd ondernemingsklimaat schept de voorwaarden voor economische ontwikkeling. Dat is de primaire verantwoordelijkheid van de overheid. Om daadwerkelijk tot duurzame groei te komen zal de private sector de ontstane kansen in ontwikkelingslanden moeten benutten door handel en investeringen. Dit geldt primair voor lokale ondernemers, maar even goed voor het internationale bedrijfsleven, waaronder het Nederlandse. Zoals de SER aangeeft, wordt de daarbij beoogde ontwikkelingsimpact echter niet vanzelf gerealiseerd. Het vergt forse inspanningen van het bedrijfsleven zelf, inclusief serieuze inzet op Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO). De regering wil bedrijven hierbij stimuleren met het bedrijfsleveninstrumentarium en publiek-private partnerschappen. Doel hiervan is het risico en de kosten te verlagen van bedrijven om daadwerkelijk te kunnen ondernemen en investeren in ontwikkelingslanden.

Conform de moties Ferrier (32 605 nr. 7) en Dijkers (32 605 nr. 11) gaat het daarbij primair om de behoeften van bedrijven in ontwikkelingslanden. Het SER-advies sluit hierbij aan. De raad stelt dat bedrijfsleveninstrumenten moeten voldoen aan de kwaliteitseisen die de AIV heeft bepleit in zijn advies uit 2006, met nadruk op de criteria synergie en additionaliteit. Als uitgangspunten voor het gebruik van bedrijfsleveninstrumenten noemt de SER dat de inzet moet aansluiten bij de vraag uit ontwikkelingslanden en dat een zakelijke relatie centraal moet staan. De samenwerking met private partijen moet zichtbaar bijdragen aan private sectorontwikkeling in de ontwikkelingslanden zelf. De regering onderschrijft deze kwaliteitseisen en uitgangspunten volledig.

Via publiek private samenwerking wil het kabinet echter ook sterker gebruik maken van de kennis en kunde van bedrijven, waaronder Nederlandse bedrijven, in met name de topsectoren water, tuinbouw en agrofood. Kern van deze publiek private partnerschappen (PPP's) is dat zowel de publieke, als ook de private partijen daadwerkelijk middelen inbrengen en risico's en verantwoordelijkheden delen. Vaak zijn bij deze PPP's ook maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen betrokken. De regering wil meer focus in de inzet op publiek private samenwerking. Allereerst door opschaling van bestaande PPP's, zoals bijvoorbeeld met Solidaridad, Heineken, *Aqua for All* en IFDC (zie ook bijlage 6 van het SER-advies voor een toelichting op deze PPP's). Daarnaast wordt een nieuwe PPP-faciliteit opgezet op de gebieden voedselzekerheid, private sectorontwikkeling en water. Dit correspondeert met het advies van de SER om middelen vrij te maken ter facilitering van Nederlandse topsectoren met instrumenten *water for development* en *agriculture for development*. Het sluit ook aan bij het topsectorenbeleid dat door het kabinet is ingezet: Nederlandse sterktes internationaal inzetten, ook in ontwikkelingslanden.

Solidaridad: ketenontwikkeling aan de basis
Door het opzetten van *business support offices* in ontwikkelingslanden wil dit PPP de positie van de kleine boer en ondernemer in een aantal internationale handelsketens verbeteren. Hierbij gaat het om ketens die voor Nederland van strategisch belang zijn en die bovendien op duurzaamheidsgebied een enorme impact hebben (soja, palmolie, suikerriet, katoen en vlees). Waar het Initiatief Duurzame Handel (IDH) vooral wordt gestuurd door de *sourcing* strategie van betrokken (Westerse) bedrijven, richt de Solidaridad PPP zich meer op de producenten in het zuiden. Solidaridad werkt binnen het partnerschap samen met de Ronde Tafels voor verduurzaming van de betreffende ketens, waarin naast lokale boerenorganisaties ook grote bedrijven als Rabobank, Unilever, Coca Cola, Suikerunie, Nutreco en Friesland Campina deelnemen.

Het bedrijfsleveninstrumentarium wordt uitgebreid met enkele nieuwe instrumenten. Deze uitbreiding komt tegemoet aan verschillende adviezen van de SER. Het Innovatieve Financieringsfonds wil private investeringen katalyseren in markten die een bijzonder ontwikkelingspotentieel hebben. Met de afname van het belang van ODA in de kapitaalstromen richting ontwikkelingslanden, wordt het steeds belangrijker om met behulp van ODA de private stromen richting ontwikkelingsrelevante investeringen te leiden. Deze '*Aid as a catalyst*'-benadering staat ook hoog op de agenda van het *High Level Forum on Aid Effectiveness* in Busan later dit jaar. Nederland loopt daarin ook voorop met bijvoorbeeld de eerdere ervaringen met *The Currency Exchange* (TCX) waarmee dankzij Nederlandse garanties lokale valutarisico's van financiële instellingen en nutsbedrijven in ontwikkelingslanden verminderd worden en het *Investment Fund for Health in Africa* van Pharm Access International. In lijn met de gedachte om daar waar mogelijk met revolverende fondsen in plaats van schenkingen te werken, wordt naast het bestaande PSI en het Fonds Opkomende Markten (FOM) van EL&I een nieuw flexibel financieringsinstrument opgericht voor bedrijven die ontwikkelingsrelevant in ontwikkelingslanden willen investeren: FOM-OS. FOM-OS gaat variabele rentelasten hanteren, met lagere rente naarmate er meer sociale, ontwikkelingsrelevante resultaten worden geboekt. Dit sluit aan bij het advies van de SER om een flexibel instrumentarium te ontwikkelen, waarbij bedrijven –met name MKB- ondersteuning krijgen wanneer zij de ontwikkelingsimpact van hun reguliere activiteiten willen vergroten.

Bestaande en nieuwe bedrijfsleveninstrumenten worden beschreven in bijlage 1.

Daarbij wordt synergie bevorderd met ambassadeprogramma's in 15 partnerlanden

In de 15 partnerlanden vormen de meerjarige strategische plannen (MJSP's) het kader voor alle Nederlandse inspanningen op het niveau van de ambassades. De samenhang van de centrale en ambassadeprogramma's zal in lijn met de adviezen

van de WRR vooral op landenniveau tot stand moeten komen. Hierop zullen ambassades, met steun vanuit Den Haag en Agentschap NL, actief sturen.

Directie Duurzame
Economische Ontwikkeling

Onze Referentie
DDE-436/2011

Uitgaand van de lokale vraag wordt in de MJSP's 2012-2015 van de ambassades ingezet op publiek-private programmatische samenwerking tussen Nederland en de partnerlanden, met focus op de thematische speerpunten. Nederlandse kennis en kunde wordt al betrokken bij het formuleren van die plannen. Concreet voorbeeld is de nadrukkelijke vertegenwoordiging van het Nederlandse bedrijfsleven en kennisinstellingen bij de recente voedselzekerheidsmissies naar Ethiopië, Mozambique, Ghana, Mali, Rwanda, Burundi en Kenia. Ook bij de watermissies is gebruik gemaakt van de kennis en kunde van de Nederlandse watersector. Het zal dus vooral in de partnerlanden zijn waar bedrijven, kennisinstellingen, de overheid en maatschappelijke organisaties de door de SER gesuggereerde langdurige bilaterale samenwerkingsverbanden aan gaan en vanuit hun toegevoegde waarde bedrijvigheid bevorderen.

Samenhang en synergie in Mozambique

Nederland investeert in de bevordering van export van Mozambikaanse producten, waaronder ananassen, naar Europese markten via de verbetering van bedrijfsondersteunende infrastructuur van het Mozambikaanse instituut voor exportpromotie. De Nederlandse ambassade financiert deze activiteit in samenwerking met het CBI, SNV en PUM. Deze organisaties richten zich op vergroting van kennis en vaardigheden voor het verbeteren van de verwerking van producten in Mozambique en het vinden van klanten in Europa. Banco Terra en Rabobank bieden de mogelijkheid tot exportfinanciering. De ananassen uit het district Muxungue (provincie Sofala) worden nu op organische wijze verbouwd. Deze organische productie is onlangs gecertificeerd, waardoor de ananasproducenten hun producten tegen een hogere prijs kunnen verkopen.

Bron: Resultatenrapport 2009-2010

De regering wil de ambassades in de partnerlanden beter equiperen om een spilfunctie te vervullen in die bilaterale samenwerkingsverbanden. Naast toekenning van meer financiële middelen betreft dit ook plaatsing van deskundigen met de kennis en ervaring om met het bedrijfsleven te werken en de *enabling environment* te versterken, zoals de SER adviseert. Ambtenaren worden in staat gesteld om bedrijfslevenervaring op te doen door detachering bij bedrijven als Shell en Rabobank. In samenwerking met handels- en landbouwwattachsés wordt invulling gegeven aan de rol van onze ambassades als makelaar en investerings- en handelsbevorderaar. Door actieve economische diplomatie zal een dialoog met overheden worden aangegaan over hun voorwaardenscheppende rol en het belang van de bescherming van rechten die duurzame groei en volwaardige werkgelegenheid bevorderen.

en wordt inzet van centrale bedrijfsleveninstrumenten mogelijk gemaakt in nog eens 45 andere ontwikkelingslanden

Waar de bilaterale, decentrale ontwikkelingssamenwerking de focus richt op 15 partnerlanden, kunnen centrale instrumenten voor private sectorontwikkeling worden ingezet in 60 landen. In de meeste landen, inclusief de 15 partnerlanden, staan alle instrumenten open. Voor een beperkt aantal landen gelden beperkingen voor enkele instrumenten. Daadwerkelijke inzet van instrumenten in de landen waarvoor ze zijn opengesteld is uiteraard afhankelijk van de vraag en mogelijkheden in die landen. Binnen de gekozen landen wordt uitdrukkelijk samenhang en synergie tussen de verschillende instrumenten nagestreefd, om uiteindelijk gezamenlijk effectiever bij te dragen aan private sectorontwikkeling en zelfredzaamheid in die landen.

De raad stelt dat synergie bewerkstelligd kan worden zonder beperkende landenlijsten. Internationale handels- en productieketens houden zich immers ook niet aan landenlijsten, aldus de SER. Hieraan wordt tegemoet gekomen met een flexibiliteitsmarge van 15%: private sectorontwikkeling instrumenten mogen

maximaal 15% van de middelen buiten de eerder genoemde 60 landen inzetten. Deze 15% betreft andere landen van de DAC-lijst van ODA ontvangende landen, met uitzondering van de *Upper Middle Income Countries* omdat landen als China en Brazilië geen steun uit ODA-fondsen meer nodig hebben. In aanvulling op de lijst van 60 landen blijven PUM en de FMO ODA fondsen Massif en IDF in het kader van de wederopbouw na de aardbeving tijdelijk open op Haïti. In reactie op de 'Arabische lente' wordt PSI, naast de Arabische landen genoemd in de lijst van 60, ook open gesteld voor Jordanië en Irak, met financiering voor de twee laatstgenoemde landen uit non-ODA-middelen.

Ervaring met deze 60 landen plus flexibiliteitsmarge zal in 2014 worden geëvalueerd om op basis van voortschrijdend inzicht te kunnen sturen.

Inzet op het bevorderen van maatschappelijk verantwoord ondernemen wordt een strikte voorwaarde

Ontwikkeling van bedrijvigheid kan naast positieve ook negatieve effecten hebben, zoals aantasting van het milieu of uitbuiting van arbeiders. Om de negatieve effecten te minimaliseren en de positieve zo groot mogelijk te laten zijn dienen naast de economische ook de sociale en ecologische belangen gewogen te worden. Het is daarom terecht dat de SER stelt dat Nederlandse bedrijven, conform de OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen (2011), behoren bij te dragen aan duurzame ontwikkeling, de risico's in de keten van toeleveranciers te onderzoeken ('due diligence') en passende maatregelen te nemen om negatieve effecten te voorkomen. De raad concludeert dat de Nederlandse overheid bij het verstrekken van subsidies de voorwaarde aan bedrijven dient te stellen om de OESO-richtlijnen "over de volle breedte" uit te voeren en als "strikte voorwaarde" toe te passen. De raad vindt effectief toezicht op de naleving en een effectief klachtenmechanisme alleszins gerechtvaardigd. De raad stelt dat het accent niet op bureaucratie vooraf dient te liggen en bepleit een 'risk-based' benadering en een proportionele handhaving achteraf.

Bij de huidige inzet van ontwikkelingsgelden voor bedrijven die in ontwikkelingslanden actief zijn, vraagt de overheid die bedrijven een verklaring te ondertekenen dat de OESO-richtlijnen worden nageleefd. Op dit moment worden voorstellen op een aantal MVO-aspecten beoordeeld. Een deel daarvan is gericht op het vermijden van ernstige risico's (zoals kinderarbeid, dwangarbeid, mensenrechtenschendingen, milieu) en een deel op positieve ontwikkelingsrelevante doelen (zoals overdracht van kennis, werkgelegenheid, inkomen, milieu). Voor toekomstige financieringen aan bedrijven wil de regering de administratieve lastendruk terug brengen en de verantwoordelijkheid voor de invulling van IMVO sterker bij de bedrijven leggen. Daarom zal de inzet voor de uitvoeringsorganisaties op het terrein van IMVO de komende periode verlegd worden van de beoordeling van de te financieren bedrijfsactiviteit naar de beoordeling van het IMVO-beleid van het aanvragende bedrijf en de daarbij behorende managementinstrumenten. De ontvanger van de financiering dient ook te verklaren de OESO-richtlijnen toe te passen, waaronder de door de OESO geadviseerde analyse van daadwerkelijke en mogelijke negatieve impact van de eigen bedrijfsactiviteiten. Proportionaliteit aan de omvang en reikwijdte van het bedrijf en aan de ernst en het onherstelbaar karakter van de mensenrechtenschending zal een belangrijk uitgangspunt zijn. Ook zullen bedrijven ondersteund worden bij het opzetten en versterken van het IMVO-beleid. Ten slotte zal in de financieringsvoorwaarden worden opgenomen dat de bedrijven transparant moeten zijn richting de stakeholders. Bij de toekenning van de financiering zal voorrang worden gegeven aan bedrijven die ontwikkelingsrelevante sociale en milieu doelen willen realiseren.

De nieuwe OESO-richtlijnen zijn ook van toepassing op de PPP's. Bij nieuwe PPP's zal de naleving van de (herziene) OESO-richtlijnen verplicht gesteld worden en zal gevraagd worden daarover te rapporteren. Een zelfverklaring conform ISO 26000, zoals gesuggereerd in de motie Dijkers 32 605 nr. 27, is daartoe een mogelijkheid.

In de begin april 2011 naar de Kamer gestuurde geactualiseerde mensenrechtenstrategie ('Verantwoordelijk voor vrijheid') is aangegeven dat Nederland actief zal bijdragen aan de verdere acceptatie en implementatie van het Ruggie-raamwerk, zowel in VN-verband als nationaal. Met betrekking tot dit laatste is toegezegd dat in samenwerking met het Nederlandse bedrijfsleven bijeenkomsten over de toepassing van het Ruggie-raamwerk worden georganiseerd om te verhelderen wat de verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven om mensenrechten te respecteren precies inhoudt. Deze bijeenkomsten zullen ook ingaan op de hernieuwde OESO-richtlijnen, waarmee wordt voorzien in het advies van de SER om meer voorlichting over de richtlijnen te geven. Ook vraagt de raad om lokale overheden in ontwikkelingslanden te ondersteunen bij het inpassen en handhaven van IMVO-normen in de plaatselijke situatie. De mensenrechtenstrategie gaf al aan dat Nederland MVO en mensenrechten bevordert via het werk van de ambassades. Het vorig jaar ingevoerde MVO-paspoort voor de posten is hiervan een goed voorbeeld. Het te ontwikkelen programma van IMVO-vouchers (zie bijlage 1 voor een beschrijving) is een ander voorbeeld om IMVO in de handelsketen in ontwikkelingslanden te verbeteren.

De SER bepleit meer steun voor *fair trade* initiatieven. De verkoop van *fair trade* producten kent al vele jaren omzetstijgingen in wereldwinkels en Nederlandse supermarkten. Om deze trend door te trekken is een toename nodig van het aantal en de productiviteit van producenten in ontwikkelingslanden. De regering zal onderzoeken op welke wijze deze producenten meer bedrijfsmatig geprofessionaliseerd kunnen worden om producten aan Nederlandse bedrijven en consumenten op *fair trade* basis te verkopen. *Fair trade* producenten kunnen ook via CBI, PUM, PSI, IDH en Agriterra ondersteund worden.

en het bevorderen van sterke sociale partners en een effectieve sociale dialoog in ontwikkelingslanden een expliciete doelstelling

In ontwikkelingslanden is het bedrijfsleven vaak gebrekkig georganiseerd, waardoor ze onvoldoende kunnen opkomen voor de belangen van hun achterban. Om het bedrijfsleven te helpen zich beter te organiseren financiert Nederland programma's ter versterking van de socio-economische structuur: *'peer-to-peer'* programma's van werkgevers (*Dutch Employers' Cooperation Programme* – DECP), vakbonden (vakbondsmedefinancieringsprogramma – VMP) en landbouworganisaties (Producenten Organisaties Programma – POP). Met de raad is de regering van mening dat een bijdrage aan het zelforganiserend vermogen een bijdrage is aan de zelfredzaamheid van samenlevingen en groepen burgers in die samenleving. De regering waardeert de bijdragen die deze programma's leveren aan duurzame groei en volwaardige werkgelegenheid en zal deze programma's daarom ook de komende jaren blijven financieren.

Nederland geeft ook steun aan de ILO in de vorm van de verplichte bijdrage en een vrijwillige bijdrage: het partnerschapsprogramma (2010-2013). Met het partnerschapsprogramma draagt Nederland financieel bij aan de uitvoering van de *Decent Work Agenda*, met name op de voor Nederland prioritaire beleidsdoelen *skills development*, bevorderen van toegang tot sociale zekerheid, versterken van de sociale dialoog en het tegengaan van kinderarbeid. Onder het partnerschapsprogramma draagt Nederland ook bij aan het IFC/ILO *Better Works Global Programme*. Dit programma richt zich op de verbetering van toepassing

van arbeidsnormen en versterking van de concurrentiekracht van textielbedrijven in de exportsector.

Directie Duurzame
Economische Ontwikkeling

Resultaatmeting en evaluatie krijgen extra aandacht

Onze Referentie
DDE-436/2011

“Bevorder monitoring en systematische evaluatie van partnerschappen tussen stakeholders in Nederland en ontwikkelingslanden”, zo adviseert de SER. De regering neemt dit advies ter harte. In samenwerking met IOB en in het platform Private Sector Ontwikkeling (PSD-platform) verenigde uitvoeringsorganisaties als Agentschap NL, CBI, FMO en IDH wordt gewerkt aan verbetering van de resultaatgerichtheid. Zij doen dit omwille van de effectiviteit en doelmatigheid van haar interventies en omwille van de evalueerbaarheid daarvan. Het *Donor Committee for Enterprise Development* (DCED) heeft een standaard ontwikkeld om resultaten en indicatoren van private sectorontwikkeling inzichtelijk te maken. Mede op basis van ervaringen met eerdere evaluaties is deze standaard in overleg met IOB vertaald in een evaluatie- en monitoringsprotocol (zie bijlage 2). Deze moet garanderen dat de instrumenten voor private sectorontwikkeling op een zelfde methodologisch verantwoorde manier worden gemonitord en geëvalueerd als alle andere programma's van ontwikkelingssamenwerking. De uitvoerders van deze programma's zullen dit protocol standaard als uitgangspunt gaan gebruiken. Als vervolgstap is voorzien dat de resultaten in de 15 partnerlanden ook als totaal op landenniveau in kaart gebracht worden.

Tenslotte

Tot slot wil het kabinet haar erkentelijkheid uitspreken voor het weloverwogen advies van de SER. Het advies is een welkome aanvulling op het eerdere rapport van de WRR waarin relatief weinig aandacht werd gegeven aan private sectorontwikkeling en de samenwerking met het bedrijfsleven. Het kabinet beschouwt het advies als een steun in de rug om het nieuwe beleid voor ontwikkelingssamenwerking meer te richten op economische ontwikkeling en zelfredzaamheid.

De Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken,

Ben Knapen

Bijlage 1: Het bedrijfsleveninstrumentarium

Het bedrijfsleveninstrumentarium betreft programma's waarmee het (Nederlandse) bedrijfsleven wordt gestimuleerd bij te dragen aan private sectorontwikkeling in ontwikkelingslanden. Daarbij kunnen de volgende categorieën worden onderscheiden:

1. Ondersteuning van bedrijven die risicodragend willen investeren;
2. Betrekken van bedrijven bij verbetering van het ondernemingsklimaat;
3. Versterken maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Het gaat per categorie om de hieronder beschreven programma's.

Op de website van het ministerie van Buitenlandse Zaken (www.minbuza.nl) staat een volledig overzicht van alle programma's ter verbetering van het ondernemingsklimaat in ontwikkelingslanden, die ook zonder directe betrokkenheid van het (Nederlands) bedrijfsleven uitgevoerd worden.

1. Ondersteuning van bedrijven die risicodragend willen investeren

PSI – Private Sector Investeringsprogramma

'Business to business' (B2B) programma dat risicovolle en vernieuwende private investeringen in ontwikkelingslanden stimuleert. Een bedrijf, veelal een midden of klein bedrijf (MKB), dat investeert in een onderneming in een ontwikkelingsland kan aanspraak maken op een subsidie van 50% van de projectkosten, waarbij de maximale subsidiebijdrage EUR 750.000 bedraagt. Naast de kapitaalinjectie leidt de PSI-relatie tot kennisoverdracht, innovatie, marktontwikkeling en een toename van bedrijvigheid en productieve, duurzame werkgelegenheid in ontwikkelingslanden. Het PSI is in 2010 geëvalueerd (zie bijlage 3 voor een korte toelichting op de evaluatie), waarbij de relevantie van de projecten en de effectiviteit van het programma als goed is beoordeeld. Het belangrijkste door de evaluatie aanbevolen verbeterpunt betreft de verbreding van de ontwikkelingsimpact. Door in de projectselectie economische, sociale en milieu criteria op een meer samenhangende manier mee te wegen zal de ontwikkelingsimpact verder reiken dan het niveau van de onderneming alleen.

FMO ODA-fondsen

Uit *Official Development Assistance* (ODA) financiering zijn fondsmiddelen aan FMO ter beschikking gesteld voor het nemen van risico's die FMO op grond van haar reguliere bedrijfsvoering niet op haar balans kan nemen. Het betreft zeer risicovolle, ontwikkelingsrelevante investeringen ten behoeve van commerciële activiteiten in ontwikkelingslanden. Voorwaarde is dat de financiering additioneel is, d.w.z. dat commerciële banken noch ontwikkelingsbanken deze niet voor eigen rekening kunnen nemen. Bedrijven kunnen investeringsvoorstellen indienen bij fondsbeheerder FMO voor de volgende fondsen:

Bij het *Infrastructure Development Fund* (IDF) gaat het om commercieel haalbare, private infrastructuur. In de periode 2006-2013 wordt dit revolverende fonds opgebouwd uit ODA-bijdragen, tot uiteindelijk een totale omvang van EUR 250 mln. In 2009 was het fonds EUR 186 mln groot en was er ter waarde van EUR 1,5 mld aan financiering door derden gemobiliseerd.

Het *Access to Energy Fund* (AEF) richt zich op de financiering van private sector projecten op het gebied van (duurzame) energie. Doel is om in de periode tot 2015 toegang tot betrouwbare energievoorziening te verschaffen aan 2,1 mln mensen in ontwikkelingslanden.

Het in 2011 ontwikkelde *FOM-OS* (OS-variant van het Fonds Opkomende Markten) biedt financiering aan het midden- en klein bedrijf ter bevordering van

ontwikkelingsrelevante investeringen in ontwikkelingslanden. Het fonds richt zich op investeringsinitiatieven die niet passen binnen de schenkingsvoorwaarden van PSI maar te risicovol zijn voor commerciële banken. FOM-OS staat open voor ontwikkelingsrelevante investeringsvoorstellen uit alle topgebieden, met voorkeur voor initiatieven ten aanzien van de OS-speerpunten. Fondsomvang in 4 jaar op te bouwen tot EUR 55 mln.

Tot slot beheert FMO nog het Massif fonds waar alleen financiële instellingen voor in aanmerking komen. Dit revolverende investeringsfonds, ontstaan in 2006, heeft ontwikkeling van het micro-, midden- en klein-bedrijf in ontwikkelingslanden ten doel, door middel van het financieren van lokale financiële intermediairs. De huidige fondsomvang bedraagt bijna EUR 300 mln. Mede op basis van de positieve evaluatie van 2010 (zie bijlage 4 voor een korte toelichting) is het voornemen dit fonds op te hogen, gecombineerd met technische assistentie, met focus op voedselzekerheid en MKB financiering.

Innovative Finance Fund for Development (nieuw)

Door middel van dit fonds zullen publieke middelen in de vorm van verschillende financieringsinstrumenten worden ingezet om (gepercipieerd) risico voor private investeerders te reduceren en hiermee private investeringen te katalyseren. Het voornemen is om EUR 100 mln OS-middelen in te zetten om minimaal EUR 1 miljard van de private sector te katalyseren. Met het fonds zullen (op termijn) commercieel haalbare business modellen worden gerealiseerd die een grootschalige ontwikkelingsimpact beogen.

Pro-poor Innovatiefonds (nieuw)

Stimuleringsfonds voor technologische innovaties voor de *Base of the Pyramid* (BoP). Open voor (combinaties van) bedrijven, kennisinstellingen en NGO's. Prioritaire thema's: landbouw, water, energie, mogelijk gezondheidszorg. Met het fonds wordt beoogd innovaties in verschillende fases van ontwikkeling te financieren waarbij private investeringen worden aangetrokken.

2. Betrekken van bedrijven bij verbetering ondernemingsklimaat

OS-pilot 2g@there (nieuw)

Met 3 pilot projecten zal gekeken worden in hoeverre het 2g@there programma kan bijdragen aan het behalen van ontwikkelingsdoelstellingen. Het 2g@there-OS ondersteunt een cluster van Nederlandse en lokale bedrijven en kennisinstellingen (bijvoorbeeld een bedrijfskolom) die gezamenlijk een doel nastreven in één van de 15 partnerland en waardoor het lokale ondernemingsklimaat wordt verbeterd. In principe zullen alle sectoren open staan voor het programma, maar zal er een extra focus zijn op voedselzekerheid, water en fragiele staten. De pilot zal bestaan uit 3 projecten met een gezamenlijk budget van maximaal EUR 3 mln.

Transitiefaciliteit (nieuw)

De Transitiefaciliteit heeft tot doel om de overgang te stimuleren van een bilaterale ontwikkelingsrelatie naar een wederzijds profijtelijke economische samenwerking met de transitielanden (Colombia, Zuid-Afrika, Vietnam). De Transitiefaciliteit is een gezamenlijke aanpak van de ministeries van Buitenlandse Zaken en Economische Zaken, Landbouw en Innovatie die de post ondersteunt in deze overgang. De faciliteit is gericht op het samenbrengen en stimuleren van de investeringskansen in de transitielanden met de mogelijkheden en kennis (zowel bedrijven als kennisinstellingen) in Nederland.

ORIO - Ontwikkelings Relevante Infrastructuur Ontwikkeling

Schenkingsfaciliteit ten behoeve van investeringen in de ontwikkeling, realisatie en beheer en onderhoud van publieke infrastructuur in ontwikkelingslanden. Overheden van die landen zijn, als eigenaar van de publieke infrastructuur,

aanvrager en ontvanger van de schenking en dragen zelf zorg voor de restfinanciering. Voor minst ontwikkelde landen (MOL's) bedragen schenking en eigen bijdrage elk 50%, in niet-MOL's is de verhouding schenking versus eigen bijdrage 35:65. Het initiatief voor een aanvraag kan van een private onderneming uitgaan. Het bedrijfsleven wordt op basis van aanbesteding gecontracteerd voor de uitvoering van de projecten.

De SER constateert dat het bedrijfsleven wordt ontmoedigd om in de projectontwikkelfase actief te zijn doordat er een kunstmatige scheiding is aangebracht tussen de projectontwikkelaar en de uitvoerder in de realisatiefase. Om de stuwende kracht van het bedrijfsleven meer centraal te stellen wordt geadviseerd de aanbesteding zo vroegtijdig mogelijk in de initiatief- en voorbereidingsfase plaats te laten vinden. Hieraan wordt tegemoet gekomen door te werken met geïntegreerde contracten. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de kracht van het bedrijfsleven om complete oplossingen aan te bieden (*design, finance, build, operate and transfer*). De aanbesteding zal kort na de identificatie en selectie plaats vinden, in principe volgens de aanbestedingsregels van het ontvangende land. Randvoorwaarde hierbij is dat wordt voldaan aan de OESO-richtlijnen voor internationaal aanbesteden (*Good Procurement*), zoals de SER ook aangeeft.

De SER adviseert voor de niet-MOLs af te stappen van selectie in rondes met onderlinge competitie op kwaliteit en toekenning te baseren op 'wie het eerst komt, het eerst maalt'. Naar de mening van de regering leidt dit tot het risico dat het loket in de loop van het jaar vroegtijdig moet sluiten omdat de voor dat jaar beschikbare fondsen zijn toegewezen. Selectie van aanvragen blijft daarom geschieden op basis van twee over het jaar verspreide aanvraagrondes.

De SER spreekt haar zorg uit over aanbestedingen van ORIO projecten, maar ook van multilateraal gefinancierde kennis- en kapitaalintensieve projecten. Er bestaan twijfels of aanbestedingsprocedures voldoende leiden tot de aankoop van de meest duurzame goederen en diensten, zowel qua prijs-kwaliteitverhouding als het voldoen aan milieu- en sociale normen. Volgens de raad kan een gelijk speelveld versterkt worden door meer transparantie in aanbestedingsprocedures, capaciteitsopbouw voor lokaal aanbesteden en het handhaven van IMVO-eisen bij de besteding van internationale hulp gelden. Overeenkomstig de wens van de SER wil de Nederlandse overheid zich hier, samen met gelijkgestemde donorlanden, sterk voor maken in de OESO, bij de EU en de internationale financiële instellingen zoals de Wereldbank. Ook bij de ORIO-aanbestedingen wordt op vergelijkbare wijze een gelijk speelveld nagestreefd door eisen te stellen aan de kwaliteit (niet alleen op prijs selecteren), MVO beleid, arbeidsomstandigheden en milieubeleid. Bovendien bestaat de mogelijkheid om in voorkomende gevallen de lokale aanbestedingscapaciteit te versterken door inzet van technische assistentie.

Daar waar de vraag vanuit ontwikkelingslanden ingevuld kan worden met het aanbod vanuit de Nederlandse topgebieden kan een aanvraag ingediend worden bij ORIO. Om deze aansluiting van vraag en Nederlands aanbod te bevorderen wordt de huidige sectorbeperking van drie prioritaire sectoren per land verlaten. ORIO staat in 52 landen open voor aanvragen voor publieke infrastructuur in alle sectoren. Aanvragen uit de 15 partnerlanden krijgen in het selectieproces extra waardering naarmate ze beter aansluiten bij de bilaterale OS-inzet in dat land. De Nederlandse ambassade ter plaatse adviseert hierover.

Vanuit het perspectief van vermindering van de administratieve lasten is bovendien de aanvraagprocedure vereenvoudigd. Er hoeven minder gegevens te worden overlegd waardoor de aanvraag minder tijd en kosten vergt.

Gegeven het belang van betrouwbare infrastructuur voor economische ontwikkeling en omdat met de SER de regering verwacht dat een verbeterd ORIO zal leiden tot een toename van het aantal goede aanvragen, wordt het jaarlijkse toewijzingsbudget verhoogd van EUR 140 mln naar EUR 180 mln.

CBI – Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden

Expert op het gebied van exportbevordering. Het CBI brengt het MKB in ontwikkelingslanden in de positie om zelfredzaam te zijn en het hoofd te bieden aan handelsbelemmeringen, om de trends en ontwikkelingen op de internationale markten te volgen, en marktkansen te benutten door te voldoen aan verscherpte markteisen en de groeiende vraag naar duurzaam geproduceerde producten met de daaraan gekoppelde ketenverantwoordelijkheid. CBI biedt hiertoe een samenhangend pakket van interventies dat in samenwerking met lokale en internationale instituties en partners wordt uitgevoerd:

1. Ondersteuning (door de rol van o.a. marktvizier, coach en matchmaker) aan het exporterend MKB in het Zuiden en importerend bedrijfsleven in Nederland en Europa zodat deze doelgroepen zelf geïnformeerde keuzes kunnen maken;
2. Inzet van kennis en kunde om de diensten van bedrijfsondersteunende organisaties aan het lokale MKB te versterken en het coördinatievermogen van dit zuidelijke netwerk te mobiliseren;
3. Door continu marktonderzoek verschaft het CBI actuele marktinformatie over Europese markten in de sectoren landbouw, diensten, consumenten en industrie, waaronder informatie over marktvereisten;
4. Adviseren vanuit de praktijk van (lokale) overheden ter verbetering van het ondernemersklimaat.

PUM – Programma Uitzending Managers

Het PUM is gericht op het faciliteren, stimuleren en begeleiden van veranderingsprocessen bij MKB-bedrijven in ontwikkelingslanden, door het overdragen en het toepasbaar maken van kennis en vaardigheden. Dit gebeurt door de expertise van Nederlandse ondernemers, managers en specialisten tegen geringe kosten aan te bieden aan het MKB in ontwikkelingslanden. Begin 2011 is het PUM-programma geëvalueerd (zie bijlage 5 voor een toelichting op de evaluatie). Uit de evaluatie blijkt dat PUM voor een belangrijk deel van zijn klanten een relevante dienst levert en daarmee bijdraagt aan duurzame bedrijfsvoering bij de klanten en aan de doelstelling om de zelfredzaamheid van het lokale MKB te vergroten.

MMF – Matchmaking Facility

Brengt serieuze bedrijven uit ontwikkelingslanden op hun verzoek in contact met geschikte zakenpartners (MKB) in Nederland.

3. Versterken maatschappelijk verantwoord ondernemen

IMVO Vouchers

Ontwikkelingsgericht ondernemen wordt gestimuleerd met IMVO Vouchers. Dit is een initiatief van het kenniscentrum MVO Nederland. Doel is om MKBers praktische en maatgebonden ondersteuning te geven om IMVO in de handelsketen in ontwikkelingslanden te onderzoeken en te verbeteren. Het gaat om een IMVO-voucher waarmee het MKB een korting krijgt op het tarief van IMVO-adviesbureaus die bij MVO Nederland zijn aangesloten.

IDH - Initiatief Duurzame Handel

Het Initiatief Duurzame Handel verbindt producenten in ontwikkelingslanden met bedrijven uit Nederland en elders. Handelsketens die aandacht besteden aan sociale en ecologische aspecten kunnen een bijdrage leveren aan duurzame economische ontwikkeling en eerlijke handel. Bedrijven kunnen daar in samenwerking met maatschappelijke organisaties, vakbonden en de overheid een belangrijke rol in spelen. Het IDH is actief in de sectoren cacao, soja, hout,

natuursteen, thee, toerisme, katoen en kweekvis. Bedrijven die substantieel willen investeren in de duurzaamheid van deze ketens kunnen zich hierbij aansluiten. Kenmerk van de aanpak is dat overheid en bedrijven beiden substantieel investeren in verduurzaming van de productie, versterking van de capaciteit van producenten en in certificering.

Bijlage 2: Evaluatieprotocol private sectorontwikkeling²

- De uitvoerende organisatie van het PSD-programma (de PSD-organisatie) stelt in overleg met BZ een resultaatketen op, waarin zij aangeeft welke resultaten het programma nastreeft op het niveau van output, outcome en impact, met behulp van welke inputs en op basis van welke activiteiten.
- Daarbij geeft de PSD-organisatie, in overleg met BZ, tevens aan wat de belangrijkste resultaatindicatoren zijn op het niveau van output, outcome en – voor zover mogelijk -- impact.
- De verantwoordelijkheid voor adequate uitvoering van de evaluatie van de resultaten van PSD-programma komt in principe bij de PSD-organisatie te liggen (op verzoek van de uitvoerende PSD-organisatie of BZ kan hiervan worden afgeweken).
- Adequate evaluatie impliceert dat de PSD-organisatie zorgt voor onafhankelijke externe beoordeling van de uitkomsten van de projecten/activiteiten, cq transparante externe validatie van resultaatgegevens. Kern is dat de validiteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid van de betreffende metingen door de PSD-organisatie kunnen worden gegarandeerd, zodat deze evaluaties een belangrijke input kunnen gaan vormen voor de beleidsdoorlichtingen en impact-evaluaties van de IOB.
- Verzameling van baseline gegevens (nulmeting), vervolg- en eindmetingen op de belangrijkste resultaatindicatoren en het gebruik van een controlegroep (cq een andere vorm van vergelijking tussen de eenheid die wel en die niet te maken heeft gehad met de PSD-interventie) zijn noodzakelijk om tot de gewenste robuuste conclusies te komen wat betreft de resultaten van de PSD-activiteiten.
- Deze substantiële evaluaties kunnen focussen op een beperkte selectie van de projecten/activiteitenportfolio, mits de representativiteit voldoende in overweging is genomen, in overleg met BZ. Tevens geldt het principe van proportionaliteit: monitoring en evaluatie moeten in redelijke verhouding staan tot de aard en omvang van de activiteit en geen onevenredig beslag leggen op middelen en menskracht.
- Voor de kosten van de evaluatie kan de PSD-organisatie in overleg met BZ een bepaald deel van het [toewijzings-]budget benutten (ca. 1-2 %).
- In overleg met BZ stelt de uitvoerende organisatie een evaluatieplan op om aan bovenstaande elementen uitvoering te geven. Dit plan bevat ook een globale planning, die zoveel mogelijk aansluit bij de verantwoordingsplicht van BZ richting parlement.

² Dit protocol geldt voor PSD-programma's waarbij de financiële steun vanuit BZ meer dan EUR 10 miljoen per jaar bedraagt.

Bijlage 3: Evaluatie PSI

Het Private Sector Investeringsprogramma (PSI, voorheen PSOM) biedt financiële ondersteuning aan ondernemers die willen investeren in ontwikkelingslanden. Het gaat daarbij om risicovolle pilot-investeringen in joint venture met een lokaal bedrijf. De bijdrage van het ministerie bedraagt 50% - 60%, de andere helft wordt door de betrokken ondernemingen zelf betaald. Het bedrijfsleven, voornamelijk MKB, weet het programma goed te vinden en te gebruiken, wat blijkt uit toename van het aantal aanvragen en de verhoging van de kwaliteit van de projectvoorstellen. Het programma stimuleert lokaal ondernemerschap, brengt innovatie en creëert werkgelegenheid. Het levert een relevante en positieve bijdrage aan armoedevermindering door gerealiseerde inkomenseffecten.

In 2010 is het programma geëvalueerd. De relevantie van de PSI projecten is als goed beoordeeld op basis van de grootte van de vervolginvesteringen en de duurzaamheid van de projecten: Gemiddeld wordt er per 1 euro subsidie 1,22 euro vervolginvestering gerealiseerd. Gebaseerd op de veldstudie wordt er verder geschat dat, van alle goedgekeurde en afgeronde projecten, 57% resulteert in een duurzame onderneming, wat als opvallend goed aangemerkt kan worden. In Nederland schommelt het percentage van nieuwe bedrijven dat na ruim vijf jaar nog bestaat rond de 50%. De relevantie van de projecten is verder onderzocht aan de hand van de vraag of de projecten effecten hebben gehad in de lokale private sector en de lokale economie. De evaluatoren concludeerden dat deze effecten voor de meeste landen en sectoren gering zijn. In landen en sectoren waar meer PSI projecten zijn gefinancierd en waar de regering en/of ambassades een actieve rol hebben gespeeld om belemmeringen in het ondernemingsklimaat aan de orde te stellen (bijv. horti- en floricultuur in Ethiopië) zijn de effecten van de projecten voor de gehele sector in het land en voor Nederland van belang.

De ambitie is om door verbetering van het programma nog grotere lokale economische ontwikkeling te behalen. De evaluatie doet hier aanbevelingen voor. Het belangrijkste verbeterpunt in het nieuwe PSI, dat van start zal gaan in 2012, betreft daarom de verbreding van de ontwikkelingsimpact. Door in de projectselectie economische, sociale en milieu criteria op een meer samenhangende manier mee te wegen zal de ontwikkelingsimpact verder reiken dan het niveau van de onderneming alleen. Door PSI projecten te combineren met inzet van op verbetering van het ondernemingsklimaat gerichte *government-to-government* en/of *knowledge-to-knowledge* programma's wordt de impact in keten of sector verder vergroot.

Bijlage 4: Evaluatie Massif

Het Massif fonds, een revoluerend investeringsfonds opgericht in 2006 en beheerd door FMO, heeft ten doel het bevorderen van het micro-, midden- en kleinbedrijf en lage inkomensgroepen in ontwikkelingslanden door middel van het financieren en versterken van lokale financiële intermediairs. In 2010 is het Massif fonds geëvalueerd, resulterend in een overwegend positief oordeel. Het voornemen is dit fonds op te hogen, waarbij de bevindingen van de evaluatie zullen worden meegenomen.

Voor wat betreft relevantie van de activiteiten, bevestigt literatuuronderzoek dat versterking van de financiële sector leidt tot economische groei en daarmee tot armoedevermindering. Enkele interessante observaties hierbij:

- Landen met een beter ontwikkeld financieel systeem groeien sneller en slagen er in om hun inkomensongelijkheid te verminderen en beter te presteren rond armoedebestrijding;
- Sectoren met een groot aantal kleine bedrijven kunnen sneller groeien in landen met een goed ontwikkelde financiële sector;
- Microfinanciering is een goede strategie om de status van arme bevolkingsgroepen te verbeteren en te komen tot economische 'empowerment'. Microfinanciering kan echter niet altijd de allerarmsten bedienen;
- Het meten van impact bij financiële instellingen stuit op een aantal methodologische belemmeringen en problemen die dergelijk onderzoek duur en moeilijk maken en niet altijd leiden tot de juiste waarnemingen en conclusies;
- Volgens een studie (SEAF 2007) hebben investeringen in het MKB in ontwikkelingslanden een aanzienlijke impact;
- *Housing finance* genereert economische groei door het creëren van werkgelegenheid, ondernemerschap en economische impact op andere sectoren.

Met betrekking tot de relevantie van Massif zijn de belangrijkste bevindingen:

- FMO zou zich op het terrein van microfinanciering meer moeten richten op kleinere, gespecialiseerde en minder ontwikkelde microfinancieringsinstellingen (MFI's), via gespecialiseerde fondsen die hier beter voor zijn geëquipeerd. Ook zou er meer aandacht moeten zijn voor nieuwe initiatieven zoals MFI's die zich richten op rurale gebieden, landbouw, ketenfinanciering;
- Op het vlak van MKB financiering heeft FMO duidelijk ervaring en wordt gezien als een invloedrijke professionele speler met een uitgebreid netwerk. Intensivering van de Massif activiteiten ten behoeve van het MKB wordt sterk aanbevolen. Hierbij zou wel meer aandacht moeten komen voor ontwikkelingsrelevante aspecten zodat de ontwikkelingseffecten transparant en daardoor geoptimaliseerd kunnen worden;
- Additionaliteit wordt positief beoordeeld. Dit is vooral gelegen in het financieren in lokale valuta, het financieren van start-ups en zeer sterk groeiende instellingen, kleinere bedragen en sterkere focus op armere landen;
- Massif is beperkt katalyserend voor wat betreft gelijktijdige commerciële financiering en het reguliere FMO bedrijf. Wel lijkt de sterke reputatie van FMO een voordeel op te leveren voor de klant om additionele financiering te verkrijgen;
- Massif kan optimaal gebruik maken van de efficiency en kwaliteit van de FMO-organisatie. Er is sprake van een evenwichtig samengestelde portefeuille, echter met verklaarbare fluctuerende jaarlijkse resultaten. Het verlies in één jaar werd gecompenseerd door winsten in de omliggende jaren.

Bijlage 5: Evaluatie PUM

Het Programma Uitzending Managers (PUM) is gericht op het faciliteren, stimuleren en begeleiden van veranderingsprocessen bij MKB-bedrijven in ontwikkelingslanden, door het overdragen en het toepasbaar maken van kennis en vaardigheden. Dit gebeurt door de expertise van Nederlandse ondernemers, managers en specialisten tegen geringe kosten aan te bieden aan het MKB in ontwikkelingslanden. Een bijkomend effect van de PUM-activiteiten is dat er door het creëren van business links een bijdrage geleverd kan worden aan de internationale kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. PUM is een vraaggericht programma waarbij een ondernemer uit een ontwikkelingsland een verzoek doet aan de Stichting PUM tot ondersteuning. De stichting beschikt over een pool van 3200 experts. Jaarlijks worden er gemiddeld 2200 missies gedaan.

Begin 2011 is het PUM-programma geëvalueerd. Deze evaluatie is gezamenlijk met EL&I uitgevoerd en betrof de periode 2006-2009. De belangrijkste conclusies van de evaluatie worden hieronder kort opgenomen, met de kanttekening dat IOB kritisch staat tegenover de kwaliteit van deze evaluatie.

PUM levert voor een belangrijk deel van zijn klanten in de doellanden een relevante dienst en draagt daarmee bij aan duurzame bedrijfsvoering bij de klanten en daarmee aan de doelstelling om de zelfredzaamheid van het lokale MKB te vergroten. Deze bijdrage wordt beperkt door de schaal van het programma (in veel landen niet meer dan 30 interventies per jaar) en door de impact die het type klanten hebben op de nationale of regionale economie en daarmee op de bestrijding van armoede.

De relevantie van de door PUM aangeboden ondersteuning ligt voor de ontvangers vooral in het praktische en het onmiddellijk toepasbare karakter van de op maat aangeboden advisering. Het technische karakter van de aangeboden diensten maakt PUM onderscheidend van andere technische assistentieprogramma's. Het behouden van de focus van PUM op dit praktische aspect van de advisering zal relevantie, effectiviteit en additionaliteit van het programma ten goede komen.

Belangrijkste leerpunt uit de evaluatie is dat de algemene doelstelling van het PUM-programma op een te hoog niveau is neergelegd, nl. duurzame armoedebestrijding. De evaluatie heeft laten zien dat de meetbaarheid van de resultaten van het PUM-programma hierdoor beperkt wordt. In de toekomst zullen de doelstellingen van het programma op een lager niveau worden gelegd, waardoor de meetbaarheid van de resultaten zal worden verbeterd.

De evaluatie heeft aangetoond dat PUM klanten over het algemeen sneller groeien in termen van omzet en werkgelegenheid dan de totale betreffende sector. Dit is een indicatie dat PUM een positieve bijdrage aan de levensvatbaarheid van een bedrijf levert, maar slechts heel zelden kan het volledige effect aan de PUM-expert worden toegeschreven.